

NAMA 8.

HE KUPU
WHAKAMARAMA.

HE KUPU WHAKAMARAMA.

Nama 8.

NELSON.

OKETOPA, 1898.

EDITOR—REV. F. A. BENNETT.

HE INOI MO Nga Hui o te Hahi Maori.

E te Atua Kaha rawa, kua oti te whakakotahi e koe tau hunga whiriwhiri katoa, hei tinana mo tau Tama, mo to matau Ariki, mo Ihu Karaiti: ki te huihui hoki au tangata ki tetahi wahi i runga i tou ingoa, ko reira ano koe; kia anga mai te whakaaro atawhai ki tenei wahi o to Hahi, manaakitia mai hoki matou, te Pihopa, me nga Minita, me nga Mangai o te iwi, kua mine mai nei ki te rapu tikanga. Kia riro mai i a matou nga taonga maha o tou Wairua Tapu, ara, te mahara, te mohio, te kaha, te aroha, me te ata whakaaro; kia whai tonu ai matou i roto i a matou mahi katoa, ko koe kia whakakororiatia, ko te pai o to iwi kia kake, ko tou rangatiratanga kia whakanuia. Kei meatia tetahi mea e matou i runga i te tikanga toiohe, i te whakapehapeha, i te matatu ranei i te tangata. Kei he hoki a matou mahi i te whakaaro pokanoa ake, i te hianga ranei a te tangata: engari, kia ata whakatakotoria nga tikanga katoa e tupu pai ai tau Hahi i roto i a matou; kia mahia ai e matou katoa nga mahi pai kua rite mai nei i a koe hei mahinga ma matou; kia whakakotahitia ai matou katoa i roto i te whakapono, i te aroha; kia rite tabi ai hoki o matou whakaaro, me o matou mangai, te whakakororia i a koe; ko Ihu Karaiti hoki, to matou Ariki. Amine.

HE TUHITUHINGA I Nga Mahi A Te Hui Topu Tuawhito o te Hahi Maori o te Pihopatanga o Akarana i Hui ki Parawai, Hauraki.

I mine te Hui Topu o te Hahi Maori o te Pihopatanga o Akarana ki te Wharo-karakia o te Tokotoru Tapu i Parawai, Hauraki, i te Wenerei, me te Taitei, Maehe 23, 24, 1898. I te 10 o nga haora i te ata te karakia whakapuare. Ko te hunga i hui mai ki te karakia 130; i tango i te Hapa Tapu a te Ariki e 68. Ko te Ohaohatanga e £2 6s 0d., i tukua mo te perehitanga i nga Mahi o te Hui. I muri tata iho ka mine te Hui, a na Rev. Matiu Kapu, i karangaranga nga ingoa

o nga Mema. Ka mutu i te Upoko te inoi, ka kiia e ia he Hui e rite ana ki a te ture i whakatakoto ai. Muri iho ka whaikorero te Upoko.

WHAKARAPOPOPOTOTANGA O TE WHAI-KORERO A TE PARAMETE.

Ko nga mihi mo Pihopa Hone Riharihona Herewini ratou ko Revs. Rapata Para, raua ko Wiremu Turipona, ara nga tangata whaingoa o te Hahi i mate i muri mai o te Hui Topu i te tau 1895.

Ko nga korero o te Hui Pihopa i Ingarangi. Ko nga mema o taua Hui ko nga Pihopa katoa e whakaae ana ki nga tikanga o to tatou Hahi. Ka Whakaatu hoki ia i nga mahi o te Hinota Nui o tenei Porowini i mine ki Christchurch ia Pepuere. Ioti he tikanga i taua Hinota e uru ai nga Alangai Reimana Maori ki nga Hinota Pihopatanga. Ka puta hoki tana tangi mo te Iwi Maori ka ngaro nei i to ratou motu. Ko te take i hohoro ai te ngaro he kore no nga Maori e ata tiaki i o ratou tinana. I tino whakahe ia i nga tikanga kino noa iho a nga Maori, te kino o nga whare, te moc huihui, to nobo i roto i nga kakahu maaku, me era atu mea kino e patu nei i te tangata. Muri iho ka korero ia i te taha mo nga minita Maori, ara to ratou rawakoretanga i te iti o nga hua o nga tahua. Ahakoa ka rite mai he tangata i te Kareti i Turanga a ka kiia kia whakaminatia, tera pea ia e kore e whakaae i te kore oranga mona ina tu ia hei minita. Ma koutou ma te Hahi Maori e rapu mai he tikanga hei whakaranea i te oranga mo o koutou minita. Kaati ta koutou titiro mai ki te taha Pakeha, inahoki he mahi ano ta ratou he whangai i o ratou ake minita. Kua whaihiaia nga Maori kia whakaturia he Kura kotiro, ki te takiwa o Akarana. Kua whiwhi hoki nga tamariki taane i te Kura i Tipene, a he mea tika kia whai Kura ano nga wahine. He aha te pai kia kurangia ko nga taane anake a kia kura kore nga taita-mahine? Ko nga wahine nga kai-whakatu-putupu i nga tamariki, a ki te he nga tikanga whangai, whakakakahu, whakaako, e kore rawa e neke ake te iwi, engari ka

piri kōu ki nga tikanga kuare a nga tūpuna. Kua tinata nga hōa Pakeha ki te kōhikōhi mo taua kura, waihoki me puta to koutou uaua kia uru tahi ai taton ki te whakatu i te mea e tupu rangatira ai, e tupu tika ake ai, nga uri e haere ake nei. Kahore he hiāhia o te Pakeha kia ngaro te maori, kia tutua ranei, engari kia uru tahi koutou ki a matou mahi pai katoa, na reira i tōne atu ai kia koutou katoa kia kaua e mangere ki te whakatu i taua kura.

TE MIHI KI A MATA HEREWINI.

Ko matou ko nga Mema o te Hui Topu o te Hahi Maori o te Pihopatanga o Akarana, e mino nei ki Hauraki, i a Maehe 23, 1898, ka tuku atu nei i to matou mihi ki a mata Herewini, mo te matenga o tana tama, o Hone Riharihona Herewini Pihopa o Meru-nihia, ratou tahi ko tana pouaru me ana tamariki. Kua tomo ia ki tana okiokinga, a, kei te aru ana mahi i a ia. Kei te mau tonu te mahara o nga Maori ki a Pihopa Herewini kaumatua, me te uaua o tana mahi i te Hahi, i waenganui i nga Pakeha me nga Maori, tae atu ki nga iwi o nga motu; a, takahi atu ana ta korua tamariki i nga tapuāe o tona papa. E mahara ana hoki matou i whānau ia ki te Waimate, me tana whakahuatōnu, ko Ngāpuhi tona iwi.

Aue! Taukirio!! Te hinganga o Hone Herewini, ano he hinganga no te Rata whakamarumaru; nganene ana te Hahi.

Heoi ra, e inoi ana matou kia whai maritanga koutou i roto i a Karaiti Ihū, i totatu Arikī.

TE POROPOROAKI A WIREMU TURIPONA.

Ki a Ngatimaru katoa, katoa: Tena koutou! Kotahi tonu taku—kia mau te rama o Hauraki: na te rama hoki i kitea ai te pai, me te kino, te tika, me te ata noho, te aroha me te atawhai,—kia kaua e tukua mai nga whakaakoranga pohehe kia mau ki nga tikanga o Hauraki, kei hōroia to tūhi mareikura,—kia mau ki te whakapono e uru ai tatou ki to te Atua kororia.

Hei konei; ma te Atua koutou e tiaki, ma te Wairau Tapu koutou e whakataha, e kitea katatia ai ki te aroaro o te Runga Rawa.

Na to koutou papa kua ngaro nei i o koutou kanohi.

NA WIREMU TE PEA.

Ko nga Tahua Whangai Minita ena o te Atirikonatanga o te Waimate i a Hune 1, 1898:—

	£	s.	d.
Mangakaahia ...	300	4	8
Ahipara ...	149	0	0
Kaikōhe ...	266	5	0
Waiparera* ...	100	0	0
Kaitia ...	105	10	0
Waimate ...	161	13	0
Paihia ...	474	10	7
Parengarenga ...	277	1	6
Hokianga* ...	305	0	0
Whangarei ...	228	8	4
Rarawa* ...	200	0	0
Parapara ...	5	3	3
Whangaroa ...	80	8	0
Waimamaku ...	248	15	0
Ripia† ...	19	10	6
Kapehu† ...	36	0	0
Parauwha† ...	21	0	0
Taita† ...	5	0	0

*Ko ena moni no te Minitatanga o Hokianga.

†Ko ena moni no te Minitatanga o Te Wairoa, Kaipara.

"TE TOHUNGA MAORI."

"PATU NGARONGARO HE TANGATA, TOI TU HE KAINGA."

Kite Kai-ta o Te Kupu Whakamarama Ehoa tena ra koe e mahi maina i tena mahi pai, e tuku na i te maramatanga ki nga wahi o Aotearoa raua ko te Waipounamu e noho ana i roto o te pouritanga. Heoi te mihi atu.

He kupu ruarua nei aku e hiāhia ana au kia rangona mai e nga tangata Maori o nga wahi katoa etae ana to "Kupu Whakamarama." Ma ratau hoki e tiro-tiro mai te painga, te kinonga ranei, te tikanga, te henga ranei. Ana kupu aku mo nga "Tohunga Maori," e mahi nei i waenganui i a tatou.

Ahakoa ehara au i te tangata kaumatua rawa, engari kanui taku rongo me taku kite i nga mahi a Te Tohunga Maori. Nga mahi e kite ana au he kino anake.

Ka taea e au te whakahua nga ingoa o nga tohunga e rongo ana au, me nga mea kua kite au, otiira waiho noa era kia ngaro ana. Ko a ratau hua kino noa e kohura ki runga.

He maha nga kaumatua e mau tonu ana ki nga matauranga o nehera, e whakahe ana kinga mahi a nga tohunga o naianei, e mea ana he hangarau, no reira au ka mea, ko enei kupu ehara i a au anake engari na nga

tangata katoa e whakahe ana ki nga mahi pohehe a nga tohunga.

Otiira ko te nuinga o te iwi Maori e whakapono ana kinga mahi a nga tohunga.

He mea tenei e turakina ana e nga Karaipiture, no reira au ka miharo ki te maha rawa o nga tangata o roto o Te Hahi e uru ana ki aua whakahaere.

He maha nga kaumatua o te Hahi e mohio ana au e whai ana i nga mahi a nga tohunga. Tena pea mau tetahi kupu kia ratau e uru ai te maramatanga ki roto ki o ratau ngakau, e mahue ai hoki ia ratau aua huarahi tinihanga.

Ko au tetahi tangata i whakapono ki nga mahi a nga tohunga i mua i nga ra o tooku ta marikitanga, ia au i roto i te pouritanga. E rima tau ooku kite kainga pakeha e noho ana me taku whakapono tonu ki taua mea. No te ono o nga tau ka uru mai te maramatanga o te Karaiti ki roto ki tooku ngakau, kai reira katahi ano ka puta te pouritanga ki waho, me te whakapono ki te tohunga.

Ka taea e au te ata wananga atu ki to taua iwi, te kino, te he o tenei mea, e ngari kei whaka apiapi noaiho, no reira ka waiho i waho.

Ko tetahi mahi tenei a taua a te Maori e whakaikimoke nei i te tangata. Kia mohio ano ia taua nei ki nga rongoa a te pakeha, ka puta ke ai ki reira raweko ai, apiti atu hoki nga karakia tinihanga.

Ia au e tamariki ana, e ahua iti ana taua tipatipa. Inaianei, kai te tino kaha atu. No reira au ka ki e hoa, kai te tino mataara a Hatana ki te pou i tona rahui ki waenganui i a taua i te Maori.

Ma te Atua e homai te maramatanga, kia awe enei poropiti teka e iki nei i te tangata me tona wairua kite po. te mutu atu te mahi hianga.

Ehoa ehara i te mea he aha ranei i tuhia ai e au enei kupu, engari he aroha, he pouri nooku ki to taua iwi kite Maori e whakapokaikahatia nei. A, kia mohio mai hoki koe, ki te pai te Ariki, a enei tau e takoto mai nei, ka ara ia au te pakanga ki enei tohunga, ara ko te upoko tonu tenei o te taua ka kokiri nei.

Heoi ano.

TAKI-O-TE-RANGI.

Te Kareti, Te Aute,
Heretaunga.

TE MATENGA O REV. HETA
TARAWHITI.

No te 24th o Hurae ka mate a Rev.

Hohua Moanaroa. No te 29th o Akuhata ka mate hoki tana hoa mahi a Rev. Heta Tarawhiti. I mate mai ki Taupiri.

Ko raua nga minita kaumatua rawa o te Pihopatanga o Akarana. I rikonatia raua i te 4th o nga ra o Maehe 1860, e Pihopa Herewini. No te tau 1866 ka whakapangia a Heta hei Piriti e Pihopa Herewini ano.

He tino uri Rangatira tana kaumatua, no te hapu e Te Ngaungau, o Ngatimahuta. Na Ahirikona Manihera ia i iriri.

Tekau ma rua nga tan o Heta e tu ana hei Kai-whakaako. Ko ia ano hoki te Kai-whakahaere o te kura mo nga kotiro i Taupiri. No te tau 1858 ka haere mai ia ki te kura o Tepene, Akarana, kia akona ia ki te mahi minita. Ko ana Kai-whakaako ko Pihopa Herewini. Ta W. Matenga (Sir W. Martin) me tetahi o nga Ahirikona (Archdeacon Kissling) Ko ana hoa i reira ko Hohua Moanaroa, Raniera Kawhia, Matu Taupaki me Pirimona Karari. Kaore he tangata kotahi o enei kaumatua i te ora inaianei. I muri i tana whakapakanga ka whakaritea a Heta hei minita mo Taupiri. I noho tonu ia i reira i nga wa o te wha-whai ki te pakeha, me tana kaha tonu ki te whakahaere tikanga mo te taha ki te whakapono, ahakoa i pakaru atu te nuinga, i nga raruraru i nga whakawainga.

Ka toru nga tau o te paanga mai o tana mate Rumatiki ki a ia. Kua kore noatu ia i kaha ki te haereere. No nga ra whakamutunga nei e Akuhata, ka mate.

"Ka hari nga tupapaku e mate ana i roto i te Ariki i nga wa i muri nei: Ae ra, e ai ta te Wairua, kia okioki ai ratou i a ratou mahi; e aru tahi hoki a ratou mahi i a ratou." (Whakakitenga 14, 18.)

E TE TANGATA HARA! HE PUKA-
PUKA TENEI KI A KOE!

Hei mea e whai tumanakohanga ai koe, e tatu ai te ngakau, e hari ai, e marie ai.

Pai tonu te Atua ki te whakaora i te tangata e tahuri atu ana ki a ia. Tena ra, inoi ki a ia. E kore rawa tana kupu e taka, whakapono atu ki a Ihu Karaiti, a ka ora koe.

Kia MAHARA— "E tatari ana a Ihowa, he mea kia atawhaitia ai koe." Na, kei whakarongo atu ki ta Hatana. E ki ana hoki ia kia kaua koe e whakaaro ki nga mahi a te Atua; he nui atu ano hoki o kino, e kore e taea te muru. He teka kau tenei; no te mea "e horoia ana o tatou hara katoa ki

nga toto o Ihu Karaiti o tana Tamaiti.
1 John i. 7.

Kei tauhikuhiku; kati
Te mea ki tau ake pai
Heoi ano tana e pai ai
Kia kite koe i to he.

I nga wa o te pouri ko te inoi puku te
mea e marama ai e marie ai te ngakan: me
tohe ia ki te inoi.

Te ngakau kua mate ki te hara, te ngakan
iro e marama ana ki ona he; e tangi ana kia
tohungia—he mea enei e tata ai koe ki te
ora: e manakohia ano enei e te Atua.

Kia mahara, mau ake ano e kore e taea
tetahi mea e pai ai te Atua; otia koi mate
te ngakau; e pai ana hoki te Atua ki te
homai i tona Wairua Tapu ki te tangata e
inoi ana ki a ia; ina, ka homai ano e ia he
ngakau ripeneta, he whakapono, he ngakau
inoi ano, ki te wairua e rapu ana: e kore ia
e kaipono.

WHAKAANGATIA KETIA KI TE REINGA!!!

Ka whakaangatia ketia nga Tangata kino
ki te Reinga, me nga iwi katoa e wareware
ana ki te Atua! Waiata ix. 17.

ANO TE WHI O TENEI KUPU!

Ka pehea ra koe, e te tangata hara, e ma-
whiti ai koe i roto i te mate o enei tangata
kino?

“Ripeneta whakapono ki te Ariki kia
Ihu Karaiti, a ka ora koe.” Nga Mahi
xvi. 31.

“E kore tetahi o o hara i hara ai koe e
korerotia mai ki a koe.” Ehekiera xxxiii. 16.

Ahakoia ko te tekau ma tabi o nga haora.
ka whakaora ano te Ariki. Tana whakao-
ranga oti rawa. Na, kei mate te ngakau.
Otia kei whakaora. Ko wai hoki e tohu ai
e ora koe i te rangi apopo.

Tata tonu te ra whakarite whakawa.

E rokohanga patia mai ranei koe e tatau
ra? E rite ana ranei tau ki ta te hunga
whakaaro-kore? E tatari ana ranei kia
tikina mai ra ano e te mate to wairua i a
koe? Mano mano iho nga tangata nana
tenei tikanga, a inaianei kei te marama mu-
tungakore ratou. Nana, i te tu ahau i mua
i te taha o te moenga o tetahi tangata pena.
Kihai hoki i whakaaro wawe ki te mate. He
maha ano ia nga kupu whakatupato ki a ia.
Heoi te panga mai o te mate. hore rawa ana
whakaaro ki nga mea o runga; mate noa
iho ia,—kahore he ripeneta. Te wa pai
hei mahinga ki a Ihowa ko te wa o te ora.
I runga nei ano i te mate, i te mea e wha-

kahemohemoana, e taea te ora, kite ripeneta,
ara, ki te ripeneta. Ruka xxiv. 47. He
tikanga kuare ia te waiho tata te rapu i
te ora.

Kei tenei wharangi i tua nei tetahi kupu e
kite ai koe i te aroha nui o te Atua, kahore
hoki ona ngakau whakamate ino te tangata
hara. Ehekiera xxxiii. 11; ekore ano e
maka atu e ia te tangata e haore atu ana ki
a ia i runga i te ngakau maru i te ngakau
whakaaiti, a e whakawhirinaki ana ki runga
ki nga mahi pai a tana Tamaiti.

(Taria e whakaoti).

TE WHENUA O NGTA TAINAMANA.

E kiia ana ko te nui o nga tangata o
Taina e 386,030,000. Ko te nui o to ratou
whenua e 4,000,000 maero (square).

Mehemea e taea ana te whakatutu o nga
tangata katoa o Taina, ka whakahaui ai kia
huere takitahi, ka tu ai te kai-tatau i a ratou i
tetahi keeti, mehemea ki te puta te tangata
i tana keeti i roto i nga hekene katoa, i te
ao i te po, tekan ma whitu nga tau o tana
tangata e tatau ana i a ratou ka mutu ai
tana mahi, i te tokomaha rawa o nga tan-
gata.

Mehemea ki te pera hoki te tatau i nga
Tainamana kua uru nei ki te whakapono, e
toru ano nga ra ka oti ai te tatau i a ratou.
Titiro ra e hoa ma ki te mahi ma nga minita
e takoto mai nei. E toru ano nga ra ka oti
ai te tatau o nga Tainamana whakapono,
tekau ma whitu nga tau o te hunga kaore
ano kia whakapono mai ki a te Karaiti, ka
oti ai te tatau.

E kiia ana e nga tangata matau o reira
1,400 e mate rawa atu ana i tera whenua i
roto i nga huera katoa o ia rangi o ia rangi.
I te rangi kotahi e neke atu ana i te 33,000
e mate ana. Ko te wahi tuarima o nga
tangata katoa o te ao nei he Tainamana.
Nga minita o to tatou Hahi, hui atu ki nga
waline e kauwhau ana i Taina, e 230.

Ki ta ratou korero ko nga pa o to ratou
whenua, kaore ana i takahia e nga waewae
o nga Kai-kauwhau o te Rongo Pai i neke
atu i te kotahi miriona.

Kanui te kaha o nga minita o to tatou
Hahi.

I te tau 1842 e ono ano nga Tainamana
kai tiakarumeta.

I tenei tau kua neke ake i te 70,000.

No Akubata 1896 ka timata te tahiuri nui
mai o nga Tainamana ki te rapu i nga
tikanga o to tatou whakapono. Ka toru
tekau ma ono nga tau o Ahirikona Wuruihi

(Wolfe) e kauwhau ana i tera whenua. E ki ana ia katahi ano nga Tainamana ka ata whakarongo mai ki nga kupu e kauwhautia ana ki a ratou. E ki ana ia, e tae atu ana ki te mano nga tangata i etahi taima e haere mai ki te whakarongo i nga kauwhau. He maha hoki nga mea kua iriria. Nui atu te kaha o nga Tainamana whakapono ki te whakahaere tikanga e tahuri mai ai o ratou hapu, o ratou iwi ki te kimi i to oranga mo ratou i roto i to tatou Ariki.

Tetahi tikanga kino a taua iwi ko ta ratou herehere i nga waewae o a ratou tamariki kia ririki tonu ai nga waewae kia kua ai e tupu e nunui. Ko nga tutua ka nunui nga waewae. No tenei tau kua pahure ake nei ka puta te panui a te Kawana-tanga o nga Tainamana kia whakamutua taua mahi. Na o tatou minita i timata te pakanga ki taua tikanga kuare. Inaianei kua whakaetia ta ratou.

I te whahamatautauranga o o ratou kura, ko tetahi o nga mahi i whakaritea ai ma nga tamariki, he tuhituhi ngakau i nga korero mo Noa me tana whanau, ara, te whakatupuranga tangata ki te ao nei i muri i te waipuke.

Kua tubera hoki etahi kura nunui ki etahi takiwa o Taina, mo nga tane mo nga wahine. Ko nga tikanga katoa mo ana kura kei nga ritenga o te whakapono.

PITOPITO KORERO.

1. Kei te hanga mai te ingoa mo ta tatou pepa i Christchurch e nga tangata mahi whakaahua o reira,

2. Kua kore he wahi watea o tenei pepa hei whakahokinga atu mo nga patai e rua kua tae mai. Hei o Noema ka utu atu ai me nga reta hoki.

3. Hei te timatanga o nga ra o Maehe ka whakaturia tetahi mahi nui ki te kainga o Mrs. Hanata Parane (Hunter-Brown) i Nelson. Ko taua mahi he hokohoko taonga. Ko nga moni katoa a ana taonga e tukua ana hei kawae i te Rongo Pai ki nga wahi

mamao. E nga iwi, e nga hapu, o enei takiwa katoa, whakarongo mai ki nga mahi a te Pakeha. He karanga tenei ki a koutou kia manaakitia e kou'ou tenei mahi. Mahia mai a koutou raweke Maori, ara, nga kete harakeke nga kete muka, nga whariki, nga poi, nga taonga whakairo, ara nga mea katoa a te Maori hei hoko ma te Pakeha. Ko nga hua o enei mea hei tuku i te Rongo Pai kia toro haere i o koutou takiwa. Ka pera ano hoki te tikanga mo nga Tainamana, Mo nga mungumunga o Awherika mo Inia, mo nga moutere o Meranibia.

4. Kei te tangi atu ta tatou manu ki etahi kakano hoki hei orunga mona. Tukuna mai to koutou aroha.

NGA KAKANO O HEPETEMA HEI ORANGA MO TE MANU NEI.

Rev. Ranapia M. Hape, Parawai, Thames	...	...	0	5	0
Reweti Kohere, Christchurch	...	...	0	2	0
Rev. Hoeta Te Hata, Taupo	...	...	0	3	0
Rev. Matiu Kapa	...	...	0	4	0
Herepete Rapihana, Kaitia, Man-gonui	...	...	0	2	6
Mohi Teataihikoia, Waimarama, Hehitingi	...	...	0	2	6
Heni McDonnell, Putiki, Whan-ganui	...	...	0	10	0

He whakapai atu tenei ki a koutou mo to koutou aroha.

Kaore he utu mo ta tatou manu. Engari ma te tangata e aroha noa mai ka ora rea ai ta tatou manu.

Tukuna mai a koutou kupu i kitea ai hei painga mo te iwi, me a koutou korero mo te Hahi, me a koutou patai.

Ma te Atua tatou katoa e manaaki.

NA REV. P. PENETI,
Nelson.

Boud, Finney, & Co., Printers, Nelson.